

การอบรมดูแลเลี้ยงดูเด็กและเด็กกลุ่มพิเศษ

Child and Special Child Care

WRITTEN AND PREPARED BY
Pattathan Homklin, B.Sc. (Health Science)

พัทธาน หอมกลิ่น

การอบรมดูแลเลี้ยงดูเด็กและเด็กกลุ่มพิเศษ

Child and Special Child Care

Copyright by Phatthananon©2026. All Rights Reserved.

คำนำ

เด็กทุกคนล้วนเกิดมาพร้อมกับความต้องการที่จะได้รับความรัก ความปลอดภัย ความเข้าใจ และโอกาสในการเรียนรู้เพื่อเติบโตเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ การดูแลและเลี้ยงดูเด็กจึงไม่ได้หมายถึงเพียงการจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หรือการดูแลสุขภาพทางกายเท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงการดูแลด้านอารมณ์ จิตใจ สังคม ภาษา การเรียนรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับบุคคลรอบข้าง เพราะประสบการณ์ที่เด็กได้รับในช่วงแรกของชีวิตสามารถมีส่วนสำคัญต่อการเติบโตและการพัฒนาของเด็กในระยะต่อมา

ในปัจจุบัน เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งด้านพื้นฐานของครอบครัว สภาพแวดล้อม บุคลิกภาพ ความสามารถ ความสนใจ ตลอดจนรูปแบบและจังหวะของการพัฒนา ความแตกต่างเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ดูแล ครู ผู้ปกครอง และผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กจำเป็นต้องทำความเข้าใจ โดยเฉพาะเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งอาจต้องได้รับการดูแล การส่งเสริมพัฒนาการ การจัดสภาพแวดล้อม หรือการสนับสนุนที่เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะบุคคล

หนังสือเล่มนี้จัดทำขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะนำเสนอความรู้เกี่ยวกับการอบรม ดูแล และเลี้ยงดูเด็ก รวมถึงแนวทางในการดูแลเด็กกลุ่มพิเศษ โดยใช้การนำเสนอในลักษณะบรรยายต่อเนื่อง ผสมผสานหลักการทางวิชาการกับตัวอย่างและแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เนื้อหา มีความเข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้จริง

เนื้อหาเริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจธรรมชาติและความต้องการของเด็ก การเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย การดูแลสุขภาพและความปลอดภัย การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการเล่น การสื่อสารกับเด็ก การสร้างวินัยเชิงบวก ตลอดจนการทำความเข้าใจเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษและการจัดการดูแลที่เหมาะสมกับความแตกต่างของแต่ละคน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับบทบาทของครอบครัว สถานศึกษา บุคลากรที่เกี่ยวข้อง และชุมชนในการร่วมกันสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตของเด็ก

ผู้เขียนมุ่งหวังให้หนังสือเล่มนี้เป็นมากกว่าหนังสือสำหรับอ่าน เพื่อให้เกิดความรู้ แต่เป็นเสมือนแนวทางสำหรับผู้ที่กำลังเรียนรู้

เกี่ยวกับเด็ก ผู้ปกครอง ครู ผู้ดูแล นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ให้สามารถมองเห็น “เด็กทั้งคน” มากกว่าการมองเพียงพฤติกรรมหรือข้อจำกัดบางประการของเด็ก เพราะเด็กทุกคนมีศักยภาพ มีคุณค่า และมีความสามารถในการเติบโต หากได้รับความเข้าใจและการสนับสนุนที่เหมาะสม

องค์ความรู้ที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้ได้รับการเรียบเรียงและสังเคราะห์จากเอกสารทางวิชาการ แนวทางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และแหล่งข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้ โดยมีการอ้างอิงแหล่งที่มาประกอบอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้อ่านสามารถศึกษาค้นคว้าต่อได้ ทั้งนี้ เนื้อหาได้รับการเรียบเรียงขึ้นใหม่ด้วยความตั้งใจของผู้เขียน มิได้มุ่งหมายให้เป็นการแทนที่คำแนะนำเฉพาะทางจากแพทย์ นักวิชาชีพ หรือผู้เชี่ยวชาญในกรณีที่เด็กมีปัญหาด้านสุขภาพ พัฒนาการ หรือความต้องการเฉพาะด้าน

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจเด็กมากขึ้น และตระหนักว่าการดูแลเด็กที่ดีไม่ได้เริ่มต้นจากคำถามว่า “เด็กควรเป็นอย่างไร” เพียงอย่างเดียว แต่อาจ

เริ่มจากคำถามที่สำคัญกว่า คือ “เราจะเข้าใจและช่วยให้เด็กคนนี้
เติบโตได้ดีที่สุดได้อย่างไร”

เพราะการดูแลเด็กหนึ่งคน ไม่ได้เป็นเพียงการดูแลชีวิตในวันนี้
หากแต่เป็นการร่วมกันสร้างพื้นฐานของชีวิตในวันข้างหน้า

พัทธนันท์ หอมกลิ่น

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	16
บทที่ 1 เด็กหนึ่งคนกับโลกทั้งใบของเขา	22
1.1 ความสำคัญของวัยเด็ก	23
1.2 การดูแลเด็กไม่ใช่เพียงการเลี้ยงให้เติบโต	24
1.3 การอบรมเด็ก : จากการควบคุมสู่การเรียนรู้	25
1.4 ครอบครัว : โลกใบแรกของเด็ก	26
1.5 ครู : ผู้สร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้	27
1.6 ผู้ดูแล : คนสำคัญที่อยู่ในชีวิตประจำวันของเด็ก	28
1.7 สังคม : โลกที่กว้างขึ้นของเด็ก	29
1.8 เด็กหนึ่งคนต้องการผู้ใหญ่หลายคน	30
1.9 มองเด็กจากสิ่งที่เขาเป็น ไม่ใช่เพียงสิ่งที่เขายังทำไม่ได้	30
1.10 บทสรุป : การดูแลเด็กคือการสร้างอนาคต	31
บทที่ 2 เข้าใจเด็กก่อนเข้าใจการเลี้ยงดู	33
2.1 ธรรมชาติของเด็ก : เด็กคือผู้เรียนรู้จากโลก	34

สารบัญ

	หน้า
2.2 เด็กมีความต้องการมากกว่าการได้รับสิ่งของ	35
2.3 ความต้องการพื้นฐานของเด็ก	36
2.4 เด็กแต่ละวัยมีความสามารถแตกต่างกัน	37
2.5 พัฒนาการของเด็กไม่ได้มีเพียงด้านเดียว	38
2.6 ความแตกต่างระหว่างบุคคล : ไม่มีเด็กสองคนที่เหมือนกันทุก อย่าง	39
2.7 สิ่งแวดล้อมมีส่วนต่อการเติบโตของเด็ก	40
2.8 เข้าใจพฤติกรรมเด็กในฐานะการสื่อสาร	41
2.9 เมื่อเด็กแตกต่าง ไม่ได้หมายความว่าเด็กด้อยกว่า	42
2.10 ผู้ใหญ่เองก็ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัว	43
2.11 การเข้าใจเด็กคือพื้นฐานของการเลี้ยงดูที่ดี	43
บทที่ 3 พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงวัย	46
3.1 ความหมายของพัฒนาการเด็ก	47
3.2 พัฒนาการด้านร่างกาย	48

สารบัญ

	หน้า
3.3 พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ	49
3.4 พัฒนาการด้านสังคม	51
3.5 พัฒนาการด้านภาษาและการสื่อสาร	52
3.6 พัฒนาการด้านสติปัญญา	53
3.7 พัฒนาการในแต่ละช่วงวัย	55
3.8 การสังเกตพัฒนาการอย่างเข้าใจ	56
3.9 เมื่อใดควรขอคำปรึกษา	57
บทที่ 4 การดูแลเด็กอย่างเหมาะสมและปลอดภัย	60
4.1 อาหาร : พื้นฐานสำคัญของการเติบโต	61
4.2 สุขอนามัย : เรื่องเล็กที่สร้างสุขภาพที่ดี	62
4.3 การนอน : เวลาที่ร่างกายและสมองได้พัก	63
4.4 การเล่น : ห้องเรียนแรกของชีวิต	64
4.5 สิ่งแวดล้อม : พื้นที่รอบตัวคือส่วนหนึ่งของการดูแล	65
4.6 ความปลอดภัยไม่ได้หมายถึงการห้ามเด็กทุกอย่าง	66

สารบัญ

	หน้า
4.7 การป้องกันอุบัติเหตุ : ป้องกันก่อนเกิดเหตุ	67
4.8 ความปลอดภัยทางอารมณ์ที่สำคัญ	69
4.9 การสอนความปลอดภัยให้เด็กตามวัย	70
4.10 เด็กกลุ่มพิเศษกับการดูแลด้านความปลอดภัย	70
4.11 ผู้ดูแลต้องรู้จักสังเกตและเตรียมพร้อม	71
4.12 การสร้างกิจวัตร : ความสม่ำเสมอที่ทำให้เด็กรู้สึกมั่นคง	72
4.13 การดูแลที่ดีคือการสร้างสมดุล	73
บทที่ 5 หัวใจของการเลี้ยงดู : ความรัก ความเข้าใจ และการ ตอบสนองต่อเด็ก	76
5.1 ความรักที่เด็กต้องการ ไม่ใช่เพียงคำบอกรัก	77
5.2 ความเข้าใจต้องมาก่อนการตัดสิน	78
5.3 การสื่อสารกับเด็ก : พูดให้เด็กเข้าใจ ไม่ใช่เพียงพูดให้เด็กฟัง	79
5.4 การรับฟัง : ของขวัญที่มีคุณค่ากว่าสิ่งของบางอย่าง	80
5.5 การสร้างความผูกพัน : ความสัมพันธ์ที่เกิดจากความสม่ำเสมอ	81

สารบัญ

	หน้า
5.6 การอยู่กับเด็กอย่างมีคุณภาพ	82
5.7 การตั้งขอบเขต : เด็กต้องการทั้งความรักและกติกา	83
5.8 วินัยไม่ใช่การลงโทษ	84
5.9 วินัยเชิงบวก : สอนโดยไม่ทำร้าย	84
5.10 การสอนผลของการกระทำ	85
5.11 หลีกเลียงความรุนแรงในการอบรม	86
5.12 ชื่นชมอย่างไรให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ	86
5.13 เมื่อเด็กมีอารมณ์รุนแรง ผู้ใหญ่ควรทำอย่างไร	87
5.14 การให้เด็กมีทางเลือก	88
5.15 ผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่าง	88
5.16 เด็กกลุ่มพิเศษกับการสื่อสารและวินัย	89
5.17 ความสัมพันธ์ที่ดีไม่ได้หมายถึงไม่มีความขัดแย้ง	90
5.18 ผู้ดูแลต้องดูแลตนเองด้วย	90
5.19 หัวใจของการเลี้ยงดูคือ “ความสัมพันธ์”	91

สารบัญ

หน้า

บทที่ 6 การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านชีวิตประจำวันและการเล่น	94
6.1 เด็กเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ	95
6.2 การเล่นคือภาษาธรรมชาติของเด็ก	96
6.3 การเล่นกับเด็ก : ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำทุกครั้ง	97
6.4 กิจกรรมง่าย ๆ สามารถสร้างพัฒนาการได้หลายด้าน	97
6.5 กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการในชีวิตประจำวัน	98
6.6 การอ่านกับเด็ก : มากกว่าการอ่านหนังสือ	99
6.7 การพูดคุยกับเด็กคือการสร้างสมองแห่งการเรียนรู้	100
6.8 การตั้งคำถามเพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็กคิด	100
6.9 การเรียนรู้จากสิ่งรอบตัว	101
6.10 การเรียนรู้ผ่านธรรมชาติ	102
6.11 การเรียนรู้จากงานบ้าน	102
6.12 การใช้คำชมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้	103
6.13 การเล่นกับเด็กกลุ่มพิเศษ	103

สารบัญ

	หน้า
6.14 การเรียนรู้ของเด็กไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน	104
6.15 หน้าจอกับการเรียนรู้	105
6.16 บทบาทของผู้ใหญ่คือ “ผู้สร้างโอกาส”	105
6.17 การเรียนรู้ที่ดีควรมีความสุข	106
บทที่ 7 ทำความรู้จัก “เด็กกลุ่มพิเศษ”	109
7.1 เด็กแต่ละคนมีความแตกต่าง	110
7.2 มองเด็กโดยไม่ตีตรา	110
7.3 เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็ก	111
7.4 ครอบครัวคือพลังสำคัญ	112
7.5 จาก “ความแตกต่าง” สู่ “ความเข้าใจ”	112
บทที่ 8 การดูแลเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษแต่ละกลุ่ม	114
8.1 เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้	114
8.2 เด็กที่มีความแตกต่างด้านการสื่อสาร	115
8.3 เด็กที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว	115

สารบัญ

	หน้า
8.4 เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น	116
8.5 เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน	117
8.6 เด็กที่มีความแตกต่างด้านพฤติกรรมและพัฒนาการ	117
8.7 การดูแลแบบรายบุคคลคือหัวใจสำคัญ	118
8.8 การทำงานร่วมกันของครอบครัวและผู้เกี่ยวข้อง	119
บทที่ 9 ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน :พลังของการดูแลร่วมกัน ¹²¹	
9.1 ครอบครัว :จุดเริ่มต้นของความรักและความเข้าใจ	121
9.2 โรงเรียน :พื้นที่แห่งการเรียนรู้และการยอมรับ	122
9.3 ชุมชน :พื้นที่ที่ทำให้เด็กได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม	123
9.4 การสื่อสารระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน	124
9.5 เป้าหมายเดียวกัน คือประโยชน์สูงสุดของเด็ก	125
9.6 เมื่อทุกคนช่วยกัน เด็กจะไม่ต้องเดินเพียงลำพัง	125
บทที่ 10 การทำงานร่วมกันเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนเติบโตอย่างมีคุณค่า	127